

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAP.

54. szám.

Hetedik évi folyamata.

October 5. 1848.

Rövid nézet, protestáns egyházunk kormányozása körül.

Folyó év majus 3. 4. napjain tartá a' tiszán inneni ref. egyházkerület, szokottnál, a' tárgyak fontossága miatt, nagyobb szerű gyűlését Miskolcz városában: mint a' Pápa áldásosztó keze alól üdvöt nyerendő nép; akként tolakodott a' világiak és papság serege az iskola teremébe, és méltán, mert hiszen illy napokat, napoknak illy kérdéseit, illy tárgyakat, a' világtörténet eddig nem mutatott, 's azzal, mit a' vizsga szemlapokban nem talál, nem olvas, azon ember nyomnak, melynek szerencseül jutott életben meg érní, már történeti nevezetessége miatt is találkozhatni, legtisztább örömelevelézet, egy könyv kitért lapjaival függött előttünk, 's belőle képzetünk merengései közt olvasók a' szabadság igéit, viszapillantók oda, hol vércsöppek, és érdemgyöngyök szentesíték egykor a' könyvet, nehéz küzdelmek korszakán: és látók győzelmet, feltámadás győzelmét a' sirból, látók életre jönni egy nagy halottat, s' meggyőződék hogy a' szellem igéi, bár reájok századok könnyei peregjenek is, nem jutnak rothadásra, és bár aranyozatja lehullott, leveleit a' moly megrágta, kötelezettjei szédulattak is, nem enyészett el, sőt előttünk áll megifjult igéivel egy szebb, és újabb kiadásban szabadságunk könyve.

Illy kedves érzések közt várók feszült figyelemmel a' tárgyak fölvetelét: mi kérdések, és miként tárgyalattak, az ismeretes tudósítások nyomán tétetvén közzé, részletesen emlitem meg, mi szerint E. kerületünk segéd főgondnoka, 2 napon, a' zsinattartás szükségét említvén, véleményével oda járult, miszerint a' nevelés és vallás ügyében az illető magyar miniszter elibe tervezés, 's tanácskozás vége felkületni, választandó követségi tagok, a' több kifejzendő vezéreszmék között, a' zsinattartás esetére is, ref. egyházunk belrendezésére vonatkozó nézeteiket előlegesen készítenék meg: e' rég ismeretes, 's egyh. kerületünk által el-sajátított elv, ezáltal ujjlag felélesztetvén, célravezetőnek látnók, hogy jelen kormányzásunk avult rendszerébe, belenött, 's tapasztalataik által beleavatott férfiak, kik ennél fogva a' tárgy tiszta kimerítésére képesek, a' leélt rendszer vég tiszteletét, egy hiv életrajzzal, a'

haldoklónak sirjánál megadván, az újabb születendőnek éltéhez vezérfonalul nyujtnának utmutatást: az idő jelle nem elégedhetik meg továbbra azzal, hogy egyh. törvényhatóságaink működése, mint eddig, csak az egyes esetek fölötti intézkedésekben határoztassék, azt a' prot. vallás sorsa javítására teendő törekvésekre bizalommal fölhivja: lejárt e' részben is a' pangás korszaka 's a' prot. zsinattartás a' hazai reformnyiló küszöbén, valóság, és nem gyöngéden pislogó remény, e' század lelkétől elavult törvényeink helyett, a' jelen haladás szellemétől, méltán követelt újabb törvényhozás szüksége előttünk áll megtétesülve.

Mielőtt ref. egyházunk kormányzási rendszerének árnyoldalát részletesen érintenők, vesünk egy pillanatot a' multa, említsük egy pár szóval, mi elv forgatá e' nagy műszer kerekét időnkint.

Az elsőbb keresztyén egyházak kormányát, a' tanítás mellett, a' közjavakról is rendelkezett apostolok tekintélye alatt, az egyenlőség, szabadság, függetlenség, 's bizalom elve tartá fen: a' 2 százban, a' rang és méltóság fejlődése mellett, a' béke, jó rend fenállása végett, csak önként engedett jogokról gondolkodtak a' távolabbi egyházak, míg ezek is megszapordván a' tanítókat osztó városi egyházaktól bizonyos, és örökös függésbe maradtak: itt állott elő az egyházak megyei elrendezése, melly elvből továbbá az egyházak benső és külső kormányzását illető gyűlések, zsinattartások, mint fő törvényszékek állottak elő, így tehát a' vallás kormányát, már e' századokban a' megyei rendszer tartá fen: arra, hogy e' kormányrendszer az üldözött új vallás viragzására, mi eréllyel működött, azon idők szavaival felelek, hogy azt a' tiszta hűség, 's állhatatos buzgóság jellemzé: később az új tant vallott Róma keresztyén császárai alatt, a' virágzóbb sorsra jutott vallás, a' szabadság keze alatt ingani kezdett: Róma alkotmányát a' császárság kora összerozzantván, kelet és eszak népe, fölkelve ősi tanyájáról nyugotnak tartott, hozván magával sötétséget, lelki vakságot: új nemzetek ásítózván Róma koronájára, az ezen elven alapult császári adományok olasz, német, és más földeken roppant földbirtokká váltak, fejét a' világot rázó papuraság feltolta, 's kezébe a' századokon át dúlt háboruk

alatt a' politika gyeplojét tartá: ez időkben, röviden érintve, a' vallás tiszta elvei elferdítették, a' hanyagság leszorítá a' haladás teréről, 's elfojtá benne az előmegetés lelkét, a' közigazgatás pusztán oda nézett, hogy a' papság nagygyá legyen erőben, hatalomban, és gazdagságban, így Jézus országa, nem annak égi szelleme nyomán a' szent életre, de igen is világi érdekből, a' földhöz ragadottság tulnyomó elvén kormányoztatott.

A' vallás éjfélrémes sorsából kezdett virradni később jobb napok reggele: okosabb századok gyors kezei hintének magvakat, 's kezdetek csendesen fejtetni a' vallás hitágazatai, és kormányzási kérdések: jött az idő, 's a' fontolt haladás villáma fényt vetve a' kérdések sötét terére, azon a' keresztyén hitnek egy fiók sarjadékát nemzé, a' protestantismust: az új prot. tan, 's új kormányrendszer, azon világot ölelő kínzó török hurokjából vergődött ide, mellyben a' világi és papi fejedelmek sas körmei között, mint szelid galamb, 's ártatlan gerlicze nyögdécselt: a' sötét idők századjain tengő középkor elsüllyedt sirján virult fel a' protestantismus új kora, mellyet a' világosságnak indult reformatio előtti 's utáni századok híven ápolván, ez Egyházra mondott borzasztó ítélet, 's folytó fanatismus gyarapodó szele elhervasztani képes nem vala, nem — és a' kor lelke hozta fejlődések nyomán tett javításokban, a' catholicismus szelidebb ölen támadt tisztább jellemű egyének, üldözö rendek eltörlése, közjóra világló tudósok munkái, 's az áldott emlékü bölcs uralkodók igazságos és jogszerű intézvényeik után kezdetük élvezni prot. Egyházunk szabadabb kormányzási jogát.

A' prot. Egyház mindjárt a' küzdelmek nyíló küszöbén kimondá elvét, a' szabadságot; megkapá sorsát, a' szegénységet. — Saját sorsának javításán, miután maga szegény kezére került miként működött, azt a' történet vérrel írta fel: elég az, hogy hitágazatait eredeti tisztább elveihez visszavezette, kormányzási rendszere, az alapítók hiv keze alatt demokratiai iker-kormányzássá vált: azonban tekintsük meg mai állását, nemde be van rajta telve, miként egy bölcs a' keresztyén vallás elsőbb idejében mondá, hogy „midőn Krisztus Egyháza világ szerint csöndes és békes időkre jut, hasonló lesz az árkát tágító folyóhoz melly is annyit vesz mélyéből, mennyit nyer szélességben“ mig a' protestantismus a' világ sújtó keze alatt nyögött a' hatalmas erő minden ostromai ellen ércz erővel küzdött: nagy családok kötözék a' világosság gyermekét az áldozat oltárán gazdag pólákba, vilám sebbel állíták elé jótékony alapítványok az egyes Egyházakat, nagyszerű gyűlések rendelkezének kormányzásunk 's szertartásunk új rendszere fölött, országos elismeréseért kitűró

eréllyel küzdött: és nemde úgy van, hogy miután törvényességének elismerését, nehéz küzdelmek után ki vívá a' haladás teréről félre állt 's mint árkát tágosító folyó mélységéből sokat vesztett? kegyelem szelid szaván szólaltak meg hozzánk a' jó császárok, és a' szél nem fútt úgy, a' tenger csendesb lett, 's tetején a' Halczion madarak fészkeltek: de a' békés idők nyájas ölében mi sükert, mi haladást tanúsított prot. egyházunk? a' politica korához illő törvények hozásával mindig foglalkozott, a' vas időhöz vas, az aranykorhoz arany törvényeket hozott: am azok mint odavalók, sírba temetvék: ezé, mint a' kor lelkéhez illők életbe léptek: a' prot. egyház hozott ugyan határozatokat egyes esetekre, de elébb egy kérdésnek kellett megbukni, és azon okult, 's hogy tovább okuljon, más életbevágó ügynek kellett elesni, intézkedett törvény nélkül, az érdek, pártfogás, 's vélemény külömség vitatkozó terén. Ötvenhét év előtt megtartá Budán az utósó nemzeti zsinatot, csekély érvényű törvényeivel haza ment, belöle az egyházi kormányzás kevés esetekre lehetett okos, 's hijányát egyes határozatokkal pótlá, holt nyelven hevert becs nélkül, látni is ez előtt, mint fejtér hollót, csak ritkán lehetett, 's tudok E. M. tudós elnököt, ki megvallá hogy életében Budai canont nem látott: innen lett hogy egy esetben törvény volt az, mi a' másiban nem, egyik határozat keményen rombolá le a' másikat, sokszor egy pár szónok elég erős volt egy életbevágó kérdés felett eltörni a' pálczát, és ki tudja mennyi kérdések estek áldozatul! jelen rendszerünkben az egyes egyházak gazdálkodása, pénzállása, a' határozatok szigorú örökődése mellett is silány lábbon áll, az egyházi szolgák a' felsőbbség határozatának szilárdúl meg nem felelhetnek, 's szolgálatjuk díjját állásuk koczkázása nélkül nem követelhetik: isteni tiszteletünk módja elavúlt, 's sok részben még köznépeink előtt is az unalomig megszokott. Ennyi halmaz bajok következtében avagy nem ébredjünk-e? nem kell e' néznünk immár nyílt szemekkel? nem kell e' mozdulnunk, mikor a' világ újabb meg újabb kérdések kerekét forgatja? tagadjuk e' hogy vannak a' vallás idejének jelei, mellyek felénk intenek, mellyeket tudnunk, értenünk, mellyekkel haladnunk kell? Hét éve, miolta a' prot. E. s iskolai lap életbe lépett, tudós elmevitatások tárgyává lett, azon a' törvényhozás elve egyik mellette másik ellene szólt, mennyi pártolói, annyi ostromlói voltak, és nem boldogult.

Ime egy villám a' nemzetek életének fényes dele rekkenő hevéből véletlen levágott, 's az alkotmány édenéből kiüzött népek számára, a' jónak tudásának fáján feszülő rügyekből egy perc alatt hozott gyümölcsöt, mellyet hogy szakajtsák, rést nyitott, 's e' rést hogy tövissel szűrős ne legyen, tisztogatja a' nemzeti jogok fölött ör-

ködő szellem. — Megértük a' politicalai eseményeket, 's látjuk miként az alsóbb osztályú államok — azon bölcső véres póláiból, mellyben azokat a' főbb hatalmak, az aristocratia despoticus kormányja alatt az újabb időkben lekötve ringaták — a' szabadság felé kezdvén verdesni, az ismeretes francia mozgás vezérfonalán, a' világ hajdani classicus földje, több német nemzetek, 's köztük kedves Magyarhonunk borus egökre diadal napját deríték, 's nemzeti öröme zengi át a' lelkeket, midön honfiaink hiv kezei alatt a' nemzet sivatag földén hizlalt barázdák-ból az arany kalászokat kinöve látjuk.

És e' dicső kor, e' dicső nemzet, szellemi irányú működéseivel rengő bölcsőjében, nemcsak a' politica óriás gyermekét ringatja; de a' vallást, az egy czélra törekvő másik testvért is lágy karjára tűzve amannak pólái felé egy forró csókkal vezeti, hogy a' szerelmesek egysége által, amannak élete ennek alapján, ennek békéje amannak védsz rnyai alatt nyugodjanak meg 's világ szerint mindkettő boldog legyen.

Megvan tehát, mint ohajtánk, és követelünk megérni, az egyenlő vallásszabadság: benne vagyunk prot. egyházunk joga szabad élvezésében, előttünk a' szép jövő, melly követelt sorsunkhoz vezet: a' törvény szont keze, az annyi vész sújtott töből fakadt sarjadék kelyhébe illatot önte, vihar ellen védi, 's nő alatta a' szabadság fáján, mellynek allján ha bár kissé csomó kigyó sziszegi is mérgét, tetején rózsák virúlnak: háttérbe azért minden régivel, ragadjuk meg a' jelen alkalmat, irtsuk ki a' töviset, tisztogassuk a' jövő ösvényét, mutassuk ki a' mótelyt, melly dúlt eddig prot: egyházunk kormányzásában melly elölé a' szellemi, 's anyagi boldogulás lelkét, tárjuk ki igazságos, és jogszerű követelésinket, mellyeket méltán érdemlünk, igénylünk, mellyek nélkül igaz honpolgárok nem lehetünk, 's mellyeket hogy birjunk, a' haza közös java kívánja, 's feltételezi.

Nekem ref. egyházunk új belrendezéséhez rendszeres eszmével járulni célom e' lapokban nincs, annyival inkább, mivel az illető bölcs férfiak kezökben az ügy biztosítva fekszik; azonban azt hiszem, hogy ki a' hivatalba benne él, kinek a' rendszer elméletét cselekvésre átvinni, felhasználni, alkalmazni, mindennapi dolga, ki a' jól rendezett tervnek, máshová vágott következéseit, magában az életmódban látja és tapasztalja, annak bár ismeretlen hangon emelt szava figyelmet igénylő: a' törvény felhasználásában nagyrész a' papságé, övé belöle a' baj nagyobb része s' tapasztalat után az avatottság. Ő adhat hiv rajzot ez avúlt kormányzási rendszer jelleméről, ő festheti árnyoldalait, 's mutathat eszmét a' jövő elibe.

Szemeljük ki itt E. kormányzásunk avúlt rendszeréből azon pontokat, mellyeknek alapesz-

méin nyugoszik ez épület régi suljával: tárjuk ki a' betegséget, mellynek férgei ez alkotmány fájának gyökerén olly sok éveken át titkon rágódnak, s' a' hanyatlás orájához gyorsan vezetük: szabjuk ki a' biztos térhelyet, tegyük le hiv kezekkel az alapot, ajánljuk meg az anyagokat, 's építsük fel egyh. kormányzásunk nagyszerű házat, tűzzük rá gyöngéded kézzel a' törvénykönyvet, mellynek lapjain tartsák fen Isten országát közöttünk a' kifolyó igazság igéi.

Ő rendszerünkben botrányos, 's az újban javítást igénylő pontok részletes taglalásában megemlitem.

1-ször A' papok jelen állását: — honnan kellene a' nép vallását, 's erkölcsét leginkább kivívó szereknek szilárdul kifolyni? felelet: a' papság kezébül: igen de kérdem: mi az a' pap nálunk reformátusoknál? egy machina, egy eszköz, egy játszó labda azon egyháznak kezében hol hivatalokodik: jelen állása — valljuk meg nyiltan — fő oka mindazon bajoknak, mellyekben az egyházak szellemi, és anyagi részről vajúdnak: olly egyéntől, kinek nincs helye a' világon fejét le hajtani ha a' kegyelem házából ki kergettetik, ki családját olly forrón szereti mint magáét a' dús aristocrata, kívánhatni-e hogy hivatala magasztos céljának megfelelhessen: ? — Van ugyan valami névvel nevezendő törvény, melly nem egyéb mintegy bolygótüz: a' föld gyomrában fentartja nevét, annak színén szétlobban: a' penészes canon betüin ez is él, a' felhasználás napfényén elenyész.

Dicső oldalát vivta ki e' részben vallásos jellemének a' nagy hazafi Szemere Bertalan az érdemus belügyminister, ki is szilárdabb tervével papjaink állását biztosb alapra fektetni törekedett, de e' tervben is nemde szavazat alatt maradtunk? a' szavazat fogalma nem tesz-e' fel szabadságot? 's e' szabadsághoz nem férkezhetik-e önkény? abban, hogy a' népnek törvényes része álljon mellettünk, nincs bizodalom: arra, hogy egy ember sem álljon ügyünkhöz, elég egy kolompos: itt van eredeti forrása minden bajoknak: E. kormányunk a' papot teszi felelössé az egyházakba. Kérdem befelelünk e'? kényszerült politikával tágitni szoktuk a' határozat végrehajtását: igen, mert mindig élénken dül keblünkben az életmód féltékenysége, ezért játsza a' szabad mezön kényét az erkölcstelelenség, száll alább az egyház értéke, áll rosz lábbon pénzkezelése, pusztúlnak javai: de a' panasz szava, ha nem találkozik a' rokonszenv részvételével, ha nem rezgi át a' sziv üterét, kiáltó szó marad a' pusztában: a' baj segély után eped, a' nyavalya orvoslást ohajt, a' jó igazgatás nem az embert, hanem a' vétket, nem a' beteget, hanem a' nyavalyát veszti ki a' társaságokból 's most midön prot. vallásunk 's honunk új kormányán olly férfaink állanak, kik a' lelkek or-

szágának tág mezején szedett szellemerőkkel hatni tudnak, birnak, akarnak a' haladás 's tökélyesbülés téréen az igazságra, egy szebb jövő elibe bizton tekintünk: a' prot. egyház felvirágzására czélzó nemes törekvés, hisszük, él a' magas keblekben, hisszük ezt 's erős keblünkben a' meggyőződés, miszerint reményljük, ohajtjuk hogy a' sziv gyógyszerítái czélszerű orvoslásra nyilnak meg e' keserü panasz felett, hiszen szegénységünk sok százados sebe, a' több százados orvosszerekhez jogot is igényel, — igen! mert azon meggyőződésben, hogy a' hon vállalásos célzatú közfundusai haználhatási élvezésétől, a' hitjavítás után jogszerűleg eleshettünk volna, valamint eddig nem voltunk, ezután sem leszünk: catholicus atyáink után jogaink vannak azokhoz, mi pedig utódok, más felekezettel, egy célra működő vallássáfárok, 's hiv polgárai maradtunk a' honnak. Vessünk egy pillanatot.

2-szor: a' népnevelés jelen állására. Ugy nézem én a' hazai földön szétszórt egyes községek népeit, mint különböző völgyekből egy célra törekvő apró patakokat: bizonyos helyeken folyókká, a' fő czélnál tengerekké válva, haza hajói úsznak hátukon. Egyének tesznek községeket, községek teszik a' hazát; egyesek egészítik ki a' társaságot, teszik azt boldoggá, 's hogy azzá legyen, értelmiségök kifejlesztendő: itt áll elő a' népnevelés igénye: birjon bár e' hon a' világ minden kincsével, hordja át az oceánon Amerika minden aranyait, parancsoljon Nagy Sándor győzhetlen népével, lelki szegényen kóldús maradand: bírtokát, mint a' dicső Rómáét, elsepri az erkölcstelenség, kincseit, mint Dariusét, elhordja a' fukar kevélység, 's lekonzolja barbár népeit a' mivelt ellenség fegyvere, hiszen Isten is meg jövendölé Hóseás által hogy a' nép tudomány nélkül veszendő. —

A' szellemiség e' fő kérdéséről újabb időben sokan irtak, sok véleményt adtak, jelenleg ország kérdése: derült arczal nézünk az idő elébe, melly e' kérdést rövid uton céljára viszi. A' magyar becsület kora nem zárkozik e' téren a' titkok házába, nem a' nép egy ágára irányozza a' szellem törekvéseit, mint czifra czirádába burkolt tanával Egyiptus hajdan: közoktatási tanodákat nyit a' nyilvánosság honában, 's a' szellem anygala lágy karjain vezeti a' jónak tudásának fájához, az általános emberi rendet: Isteni erő fojtja el ama fukar önzést, melly egykor a' világosság gyermeke alá máglya-ágyat vetett, lerombolá a' választó közt a' tanodák irányában, felnyitá a' mivelődés szabad ajtaját, mellynek küszöbén a' felekezetestesség elve tiltakozott. —

A' nemzet legszentebb ügye a' nevelés az ország teendői közzé van sorozva: erősen hisszük hogy a' hon lelkes törekvése ez életbe vágó kérdésre diadalnapot hozand: a' vég-eredményt nyugodt bizalommal várjuk: elvitáz-

hatlan igazság a' cselekvés terén a' jobbitások szüksége.

A' jövő derüit tekintve, vessünk egy pillanatot az ó rendszer borúira. —

Hogy a' népnevelés hazánkban silány lábön áll, az valószínű: nem szükség a' titkok mélyeig menni, hogy lepel nélküli okait elémutassuk: a' mindennapi élet, 's tapasztalás befelel: anyagi, 's erkölcsi okok szólalnak itt fel a' szülék 's tanítók irányában.

Ki tagadhatná, hogy az alsóbb rendü nép szellemi aljasulásának lényeges oka legyen a' szegénység; ki a' falusi nép sorsába betekint, 's egy pillanatra méltatja a' viszontagságokat, melyek keserü életén olly igen dúlnak, egyszerre a' meggyőződés határánál van, hiszen ök ama paradicsomi átok áldását sem élvezhetik „Fárad-sággal egyed a' te kenyeredet“ szellemiségök fejlesztésében elég akadály az idő, melly arra nem jut, a' tehetetlenség, mellynek igen is bőiben vannak, felesleges itt a' bizonyítgatás, befelel a' tudós Balóghi László (Nemzetiség és statusalkotmányi mozgalmak, röpirat. Népnevelés. 38 lap) életből meritett ezen szavakkal: „Egyébiránt pedig az ország nem kis részében, hol ugyan földmivelésből él a' nép, mégis olly szegény átalán véve, hogy nagy erőtetésébe kerül épen télen át gyermekét a' helybeli szomszéd vagy még távolabb hitét követő kántorhoz iskolába küldeni, mert a' szánakozásra méltó gyermek csaknem ruha nélkül, mezitláb sirva hagyja el a' meleg búbost, mellyen fél éhesen egy burgonyán rágódva hevert, szülője pedig alig várja a' meleg tavaszt, hogy a' kikelt liba 's egyéb baromfi, vagy a' takarmány fogytán ki telelt marhája után a' legelőre küldhesse iskolás gyermekét, a' mit tehát télen által a' mestertől tanult az illy paraszti nyáron által lúdtollával elvesztegeti“ — ki segít ezen?

Elhárithatóbb erkölcsi oka e' bajnak a' módosabb szüléknél, gyermekeik hanyag iskoláztatása: e' szerencsésebb sorsu néposztály e' részben a' fukarság bélyegét viseli: e' köti le földhöz ragadt lelkét, hogy gyermekét az értelmiség üdvös mezején okos lényé képezze: hány dús paraszt csapja barma mellé gyöngye gyermekét, hogy számát azzal is többre nevelje? pedig mi óriás erők rejlenek sokszor az ifjú lélekben, mellynek a' szülői szükkeblűség útját állotta! hány illy természetesnek maradt talentum lappang a' paraszt öltöny alatt mint földben a' kincs, mig az, kinek a' szülői sziv alól a' szellemiség mezején pálya és fénykör adatott, eléhozza az ismeretek országából a' lélek drága gyöngyeit! bizton tekintünk itt a' kényszeritve kötelező törvények elibe! —

(vége következik.)

Az austriai birodalom örökös tartományainak ev. á. h. egyháza részletes kimutatásban.

(Folytatás.)

Mielőtt cikkem folytatásához fognék, egy általános megjegyzést kell előre bocsátanom melly abban áll, hogy én az eddig közlötöket, részint írott kutfők — részint szóbeli tudósítás, részint saját tapasztalásomból meritvén — igyekeztem ugyan mindent úgy adni elő — hogy az igazságtól és a' dolgok valóságától el ne térjek — mindazáltal egyes, tudtom és akaratom nélkül becsusztatott hibákért természetesen jót nem állhatok, annál kevésbé, miután némelly adatokat már egy pár évek előtt vettem, melly idő óta ugyanis már több változás történhetett. Minélfogva csak örülni fognék, hahogy azok, kik a' dolgok jelen állásáról netalán jobb ismerettel birnának, elkövetett hibáimat megigazítanak. A' következő cikk azonban legujabb és hiteles kutfőkön alapul!

B) A' Morva- Sziléziai Superintendia!

A' Morvai markgrófság a' sziléziai herczegség Austria birtokában megmaradt részével, egyházilag az 1781-ki évben megjelent türelem-pátens alkalmával füzetett egybe, 's azóta egy dioecesis képez. E' két, politikailag is egyesült ország összes népessége 481 □ mftldnyi téren (mellyből 94 □ mf. Sziléziára esik) 2,060,000 lelket tesz (Sziléziára esik 463,116 lélek). Ezek közt van ev. á. h. Sziléziában 65,940 — Morvában körülbelül 21—22,000. 'S így hát összesen 86—87,000 protestáns. A' református atyfiakat kik egyes, többnyire idegen, imitt amott Sziléziában is élő személyeket kivéve, csupán Morvában találatnak nagyobb számmal — ide nem értve. — *Ő nekik egy* Superintendensük van Morvában, kinek székhelye ismeretlen előttem, neve pedig a' mostaninak — *Nagy*.

Az evangelikusok Superintendense jelenleg morvai lelkész, névszerint Lumnitzer György brünni pap, holott eddig, mióta a' superintendia fenáll, mindig sziléziai lelkész volt a' superintendens (Bartelmusz, Schwitz, Paulini-e két utolsó magyar születésű, a' millyen a' mostani is). Morva ámbár a' lelkek összes számának csak $\frac{1}{3}$ -át képezi, két esperességre oszlik, u. m.:

1) *A' Brünni esperesség*, mellyet maga a' superintendens kezel — 4 gyülekezetből áll: a) *Felső Dubenki*, *Nagy Lhotta*, *Nagy Wrbki* és maga az ország fővárosa — *Brünn*. Itt a' superintendensen kívül van még egy másod- vagy segéd-pap, ki egyszersmind tan. is. Helye jelenleg üres miután a' volt 2-ik lelkész *Staelin*, *Kanka Daniel* a' bécsi académiában volt dogma-

tikának professora helyébe kineveztetett. A' gyülekezet tiszta német, nem olly nagy, de igen vagyonos gyáros- és kereskedőkből álló. Van csinos temploma (imaháza) és egy több osztályokból álló iskolája, mellynek 1-ső tanítója jelenleg bizonyos *Pluczar*. A' többi gyülekezet, mint már a' neve mutatja, tót.

2) *A' Zauchteli esperesség*, mellynek jelen esperesse *Szepessy János* (alkalmasint magyar) zauchteli lelkész — 8 gyülekezetekből áll u. m. a) *Zauchtel* uj Itsin mellett, Preraui kerül. német gyülekezet. b) *Hotzendorf*, szülőhelye a' híres *Palaczkynak*. c) *Vszetin* mezőváros, közel Magyarország határaihoz, annakelötte gr. *Illés-házy* családnak a' birtoka, *Hradischi* kerül. d) *Jassenna*. e) *Hostialkov*. f) *Rottalovitz* vagy *Russzava*. g) *Ratiborz* és h) *Przno*, mind tót gyülekezetek. Morvaország keletéjszaki *Trentsin* és *Nyitra* megyékkel határos, többnyire hegyes és nem igen termékeny részében. Lelkészeik közül hármat vagy négyet személyesen ismerek, de hogy ki közülök mellyek gyülekezetben legyen? bizonyosan nem tudom. Ezek *Kallenda*, gondolom *Vszetinben* van — *Lazáni*, ha nem csalatkozom *Lhottán* van, vagy vólt. *Mittak*, hol legyen, nem tudom, és *Piletska*, ha jól emlékszem *Kostialkovi* l. De annál körülményesebben szólhatok.

A' Sziléziai esperességről

u. m. mellyet jobban ismerek. Ennek mostani esperesse *Schimko József* bielitzi lelkész (a' pozsoni lelkész 's oktatónak *Schimko Wilmo* snak unoka testvére 's szinte magyar eredetű) ő egyszersmind kerületi Iskola-felügyelő is (Distrikts Schulaufseher) gondviselése alá tartozván Sziléziának minden protestáns iskolája, kivéve a' *Teschini* gymnasiumot, melly a' helybeli epehoratusnak van alája rendelve. Ezen esperesség foglal magába 13 gyülekezetet, 15 lelkésszel és 2 papsegédvel, 40 iskolát (a' *Teschinin* kívül) 47 rendes és segédtanítóval. A' lelkek számát kerekded sommában 68,000-re tehetni. Ezek közt van 6347 gyermek, a' ki iskolába járni köteles volna; 5443 tetteleg jár is. Azon kívül 1066 prot. gyermek a' közelebb r. c. iskolákat látogatja meg, községeik, szegénységük miatt, nem tarthatván saját iskolatanítót.

A' gyülekezetek e' következők:

1) *Teschin*, legnagyobb és legrégebb sziléziai gyülekezet — hozzá tartoznak 52 helységek 11,418 lélekkel. Magában a' városban kevés evangelikus van. A' gyülekezet már 1708-ban az ismeretes rastadti szerződés alkalmával, melly 1-ső *József* austr. császár és XII. *Károly* Svéd király között kötöttet, keletkezett. Azon hat ez alkalommal stipuláltatott úgy nevezett kegyelem templomainak (*Gnadenkirche*) egyike a' *Teschini*

is, mi egyszersmind igazításul szolgálhat azon előbbeni hibás kitételnek, melly szerint e' templom II. József kegyelmének tulajdonított. E' templomhoz és gyülekezethez Sziléziának minden prot. jószág birtokosai (Rittergutsbesitzer) habár tulajdon lakhelyükben külön templomjuk 's papjuk vólna is, tartoznak. Annakelőtte 3 lelkésze volt, ki egyszersmind rectora és oktatoja volt a' helybeli gymnáziumnak. Most a' két lengyel L. minden 4-ik vasárnapon a' német Isteni tiszteletet is felváltva végzi. A' L. neveik: Klapsia Gustáv, Henrik és Slik Andor, mindkettő Csehországból az üldözések alkalmával kivándorlott családból származik. A' városi iskolán kívül, mellyről alább -- 6 leányiban van iskola és tanító u: m.: a) *Nieborg* 205 tanulóval. b) *Koinszkau* 106 tan. c) *Ranzau* 105 tan. d) *Felső Zukau* 175 tan. e) *Kotzebencz* 75 tan. és f) *Grodists* 94 tanulóval.

A' *Teschini gymnásium*, melly részint a' kebelbeli gyülekezet, részint az örökös tartományokbeli egyházak, részint a' császári kincstárból folyó segedelmezés által fentartatik, áll: a) *Egy népiskolából* 3 osztályokban. b) *Egy tulajdonképeni gymnáziumból* 3 nyelvészeti és humanitási osztályokkal; és c) *a' bölcsészeti osztályból* 3 oktatóval 's szint annyi évi cursussal. Alája van rendelve ezen intézet közvetlenül a' helybeli ephorátusnak, melly a' lelkészek és egyházi presbyterekből alakul össze*). A' tanulók száma 176. Van tápintézete (Alumneuma) is, 35 rendes állomással, mellyeknek mindegyikére a' kincstár 50 frt. v. fizet, 's mellyeknek tulajdonosi lakással, élelemmel, fűtéssel és gertyával ellátvák. Ezekon kívül vannak rendkívüli kosztosai is. E' tápintézet külön épülettel bir. Szintugy a' 2 lelkésznek is nemcsak külön lakása hanem külön, kéjelmes parochiája is van. Az iskolaépület tágas és csinos, a' tanítók lakása részint benne, részint más egy a' templomot környező félholdalaku vonalban fekvő egyházi épületekben vagyon. Mindez egy jóforma dombon fekszik, honnan a' kilátás a' városra és vidékre 's az e' város mellett elvonuló *Olza* szép folyóra igen gyönyörű. Minden egyes épületnek van saját külön kertje, mi az egésznek még annál csinosb alakot ad. E' hegynek általellenében emelkedik egy másik, még magasb nála, hol a' régi *Teschini vár*, most *Albrecht főherczeg* tulajdona, ki a' *Teschini kerületnek* majdnem két harmadát birja, tisztli lakokkal, szép kerttel 's még fenségesb kilátással. A' lelkészek beteg hiveiket a' nagyon széjjel fekvő leánygyüleke-

zetekben meglátogatvan, vámtóli szabadsággal birnak, de csak ha papiruhában teszik utjokat. E' végre külön 2 kocsit tart a' gyülekezet mellybe befog, ha ki övéi számára a' lelkész segítségére szorul. Magok a' lelkészek ugy intézik el dolgaikat, hogy az egyik egy héten által csupán a' beteget látja el ki is akkor ritkán egy nap honvan holott a' másik az, a' templomban teendőket végzi. Hétköznap nem tartatik semmi Isteni tisztelet. Vasárnap azonban, hol többnyire mindenemü functiók (keresztelések, felavatások, esketések, gyóntatás, prédikáció, catechizálás s. t.) rakásra jönnek, a' lelkészek reggeli 7 vagy 8 órától delutáni 3—4-ig ugy vannak elfoglalva, hogy alig marad $\frac{1}{4}$ v. $\frac{1}{2}$ óranyi idejük egy kalán levesnek lehörpöntésére. A' sziléziai egyházak mert mi itt *Teschinről* mondatott, majdnem egész *Szilénziára* terjed — különöségei közé tartoznak még azon számtalan sok és különbféle jelentések 's könyörgések is, mellyeket a' hivek tétetnek a' prédikáció után a' templomban. Például ha ki utnak indul imádkoztat magáért, ha ki szerencsésen vissza tér hazájába, szinte, (pedig a' Sziléziaiak sokat utaznak) a' viselős asszony szerencsés szülésért könyörög; a' terhétől már megszabadult, megsegítettésért ad hálákat, sat. 'S mindezekért fizetnek szabad tetszésük szerint a' papnak, mi, ha csak egy pár garasból is áll, egy olly adakozás sokat hoz be. Egyáltalában a' pénzbeli jövedelmek, kivált *accidentiák*, ott igen tetemesek, mivel a' nép nemcsak hogy szokva van a' fizetéshez, hanem örömet is fizet, mert szereti 's tiszteli papjait 's van is keresete.

2) *Bielitz*, herczeg *Szulkovszky*, kinek ott egy váralaku erős és régi laképülete van, tulajdona, különben élénk kereskedő város *Teschini kerületben*. — *Biala galiciai varostól* hasonnevű folyó által elválasztva. Lakosainak 2 harmada evang. á. e. a' többi r. c. — A' gyülekezet, mellyhez 10 helység tartozik 6372 lelket szám-lál, mellyekből körülbelül 3000 a' városra esik. Szép nagy imaháza van, két egyemeletű pap és iskolai épülettel, mellynek egyikében csupa tanítók laknak, a' másokban felöl a' két lelkész, alul 4 fiiskola létezik. A' leányiskolák 3 osztályban, más külön épületekben vannak. Az egyházinak (*Küster*) is van külön lakháza. A' rendes isteni szolgálat német nyelven foly minden 3-ik vasárnapon pedig a' német után lengyelül is predikálnak egymást felváltva a' lelkészek a' vidékiek számára, kikre nézve azon intézkedés áll fön, hogy a' következő három egymáshoz igen közel eső egyházban t. i. *Uj és Ó Bieliczben*, és *Bialában* egymásután tartatik lengyel Isteni tisztelet számukra. A' *Bieliczi gyülekezet* lelkészei ezek: *Schimkó József* egyszersmind esperes és kerületi iskola felügyelő és *Schneider Károly* helybeli szül. A' városi iskola, mint már érintém 4 fi- és 3 leányosztályzatból áll. Amab-

*) Ezen iskolának egykori rectora volt az ismeretes *Rumy Károly* is. Mostani oktatóinak egyike, ha nem csalatkozom, *Schroer Godofréd*, posonyi professornak a' fia, — a' többi benszülött.

ban az iskolások száma 382, emebben 255. Minden osztálynak van külön tanítója. Az Igazgató neve *Zipser* szinte *Bieliczi*, egyszersmind catecheta és papsegéd. Vidéki iskola három van szintanyi tanítóval u. m.: a) *Nickelsdorf* 75 tan. b) *Batzdorf* 41 tan. és c) *Matzdorf* 72 tan. A városi iskolának van egy harangja, mellynek szava összehija a' tanulókat az oktatásra. Az évenkinti nagyobb szünidő csak 4 hétig tart. Maga az iskola a' legjobb karban van, miért is mintaiskolának (*Musterschule*) neveztetik.

3. *Ó Bielitz*, falu, egy fertály orányira a' várostól. Annakelőtte ennek leánya volt, 5 helységet foglal magában 3322 lélekkel, mellyek közt valami 60 család, lengyel, a' többi mind német. A' gyülekezet most valami 15 esztendeje hogy önálló lett: lelkész *Gloxin János Frigyes*, morva szül. Van 3 iskolája, u. m. a) *Helyben* 2 tanítóval és 301 tanulóval b) *Kamitz* leánygyül. 1 tanító 108 tan. és c) *Lobnitz* 1 tanító és 94 tanuló. Imaháza új, egy dombon épült, mellette a' pap és tanítólak, mind csinos és kéjelmes.

4) *Ernesdorf* gróf *Szt. Genois Fülep* birtoka lengyelül *Javorze*, falu, $\frac{1}{2}$ orányira *Bielicztől* a' Bécsbe menő császári országút mellett — 13 helységet foglal magában 3770 lélekkel — kik közt valami 800 német, a' többi lengyel; lelkészé: *Kotcsi Herman*, öcse amaz ismeretes afrikai utazónak ki a' hires mostani bányai tanácsnok és *Vielicskai* bányaigazgató *Ruszegerrel* Egyiptomot 's későbbben több Ázsiai tartományokat is beutazott. A' gyülekezetnek van 3 iskolája, szintannyi tanítóval, egy helyben 168 tanulóval 2) *Kurczwald* leánygyül. 177 t. és 3) *Héinzdorf* 186 tanulóval.

5) *Drahomischl* falu, főherc. *Albrecht* birtoka, 18 helységet foglal magában, 3627 lélekkel, mind lengyelek (*Wasserpöhlen*); van tornyos imaháza, haranggal. Mostani lelkésze *Droszt András sziléziái*, eldődje, *Orgoni Mihál*, *Modori* szül. magyar volt.

6) *Golleschau* falu főh. *Albrecht* tulajdona, 8 helységgel és 2009 lélekkel, mind lengyelek. E' gyülekezet, ámbár eredetileg önálló, hosszabb ideig mint leány összekapcsolva volt a' mindjárt következő usztronival. Mostani lelkésze *Terlicza Pál*, morv. szül. Van egy helybeli iskolája 1 tanító és 177 tanulóval.

7) *Usetron*, nevezetes falu az ott létező főh. *Albrecht* vasmivei és egy szintolly fürdőről. 14 helységgel, 4668 lélekkel (mind lengyelek) és 3 iskolával. 1) *Helyben* 277 tan. 2) *Zeislovitz* 102 tan. és 3) *Blatnitz* 110 tan. Mostani lelkésze (nagy kertész) *Kotsi Frigyes* atyjok a' fentmegnevezett két testvéreknek, ki több évek előtt volt földes urát, főherczeg *Károlyt* ott létekor egy szép, sajtó utján is megjelent latin odával üdvözlé.

8) *Weichsel* (*Visztula*, *Wyszla*) falu, közel a' *Visztula* folyó forrásaihoz, szinte főher. *Albrecht* tulajdona, 2 helységgel 4316 (lengyel) lélekkel és helybeli iskolával (262 tan.). Mostani lelkésze *Kupferschmidt Mihál* szepesi magyar szül. Ennek első papja volt a' mult század végén a' közlőnek édesatyja, a' honnan *Csetnekre* hivatott meg *Gömörben*.

9) *Navschi* falu főherc. *Albrecht* tul. *Jablunka* 's így a' magyar határ közelében, 8 helységgel, 2491 (lengyel) lélekkel és egy helybeli iskolával, mellyben 274 a' tanuló. Mostani lelkésze: *Winkler János*, morv. szül. egy tót, nálunk is imitt amott divatban lévő egyházi énekes könyv partitúrájának szerkesztője.

10) *Bistritz*, f. szintazon uradalom alá tartozó, 8 helységgel 7, 200 (lengyel) lélekkel; a' Magyarorozágból *Sziliziába* *Csacsán* és *Jablunkán* által vonuló országos ut mellett. Van 4 iskolája a) *Helyben* 280 tan. b) *Kosharyszk* 72 tan. c) *Nydek* 250 tan. és d) *Vendrán* 148 tan. Mostani lelkésze *Raschke Wilmos* sziléziái. Eldődje *Paulini András* vólt superintendense a' *Morva*, sziléziái egyházkerületnek, az irónak anyautáni nagybátyja, gömöri születés.

11) *Ellgoth* (lengyelül *Ligotka*) falu, ugyan azon uré, 17 helységgel és 5095 (lengyel) lélekkel. Van 4 iskolája a) helyben 140 tan. b) *Smilovitz* 106 tan. c) *Rzeka* 115 tan. és d) *Gutty* 124 tan. Mostani lelkésze *Filippek György* Sziléziái. Imaházában közlő is papolt egyszer lengyelül.

12) *Bludovitz*, falu, többek birtokában (eredeti tulajdonosa *Bludovsky* nemes család, valaha ev. volt, de gondolom már kihalt köztük közlőnek a' sógora is, *Gurniak György*, egyház felügyelő,) 25 helységeket számlál 5432 lélekkel (lengyelek) és két iskolával: a) helyben 287 tan. és b) *Orlau* 107 tan. Mostani lelkésze *Folvarcsny Bernhard* helybeli szül. Az egyház, melly a' *Teschinből* *Troppauba* menő országút mellett fekszik, ámbár nagy, de hibás belrendezése miatt nem igen jövedelmező, 's különben is nagyon bajos állomás. Mind e' 12 gyülekezet *Teschini* kerületben van; következik.

13) *Hillersdorf*, német gyülekezet, *Troppai* kerületben, nem messze a' porosz sziléziái szélektől, névszerint *Neisse* város és erősségtől, hegyek közt a' hires *Priesnitz* hydropathicus gyógyintézete közelében; számlál 15 helységet 6210 lélekkel és 5 iskolával: a) alsó *Hillersdorf* vagy is az anyában 107 tan. b) felső *Hillers*. 91 tan. c) *Kuttelberg* 172 tan. d) *Hirschberg* 82 tan. és e) *Langendorf* 64 tan. A' gyülekezetnek van egy imaháza 's filiája *Morvában*. *Kis-Bressel*, hol a' lelkész nem tudom hányszor évenkint tart isteni szolgálatot. Fekvése egy egész nap távolnyi az anyától. Mostani lelkész *Del-Orme Károly* *Tivadar* *Bielitzi* szül. (attya *Francia* eredetű). E' gyülekezet környékében vannak nagy

czérna-, pamut-, és vászon-készítő és fejező gyárak és intézetek, a' honnan e' kelmék hozánk is hozatnak. Ugyan-e gyülekezetnek egykori lelkésze volt a' mostani Dunáninni superintendens Sztromszky ur is.

Befejezésül még a' gyülekezetnek belrendezéséről egy pár szót. Minden egyház kormányoztatik, v. is inkább annak belügyi kezeltetnek egy előjárói testület (Vorstehercollegium) által, melly a' gyülekezet előkelőbbjeiből állván annak kiterjedéséhez képest majd több majd kevesebb tagokat foglal magában. Elnöke Obervorstehernek neveztetik. Egyik tagja iskola-felügyelő — Schulvorsteher. — A' pénztár rendesen az elnöknél van. — Az fizeti a' lelkészt, tanítót, egyházfit sa't. Befolyása nagy, miután a' gyülekezet ügyei kezeiben mintegy központosulnak. Megholt v. leköszönt tagjai e' testületnek kiegészítetnek választás által az u. n. Ausschusz-ból, melly legalább 2 v. 3-szor annyi tagból áll, mint maga a' mondott előjárók testülete. A' mind e' két testület közti viszony egyébiránt némileg hasonló ahhoz, melly a' mi városainkban a' bel 's kül tanács közt létez — v. létezett; tanácskozásaikba a' lelkész is meg hivatik rendesen, olykor azonban, kivált ha róla van szó, nála nélkül is tanácskoznak. Közgyűlések soha sem tartatnak, sem a' gyülekezetek tagjai, sem a' papok v. tanítók részéről, miután minden egyházi ügyek felsőbb helyről (consistorium) rendeletek által ellenmondhatlanul elintéztetnek. Csupán a' lelkész v. tanító választásába, hol az a' gyülekezetet illeti, folynak be annak minden rendes tagjai.

Kossányi.

CV. Soltár.

1.

Adjatok az urnak hálákat,
Áldozatok szent solosmákat,
És hirdetve dicséretét
Rebegje minden ajk nevét,
Szóljon a' jókrul nyelvetek,
Mellyeket ő tett veletek.

2.

Zengje hatalmát éneketek,
Jóvoltáról értekezzetek,
Emlegessétek csudáit,
Mellyeket karja véghezvitt:
Örüljön az, üdvét lelte,
Ki őtet hiven tisztelte.

3.

Ki régi népét vezérlette,
Örködvén vészek közt felette,
Kinél próbált hűségökért,
Sok szentek nyertek pályabért,
Él ma is, mint Isten, 's atya,
A' jók jutalmát megadja.

CXXII. Soltár.

O hon! legyen határidban
Áldás, öröm és csendesség,
Minden rendek közt egyesség,
Jó szerencse házaidban:
E' már annyi vészt, vizályt ért
Népnek keserv- telt múltjáért,
Adjon Isten már békességet,
Virágzó kort e' hazának,
Sok kiszenvedett harcának
Vessen egy szebb jövődő véget.

Irodalom.

8) *Schöberlein* (Ludwig, Repetent an der Universität zu Erlangen) *Die Grundlehren des Heils, entwickelt aus dem Princip der Liebe.* Stuttgart, Lieschingnél. 1848. 159 lap, nagy 8-rét. Szerző a' keresztyén üdvösség tudomány minden ágazatát egyenként a' szeretetből származtatja. Mindeneknek előtte tehát a' szeretetet mint elvet állítja fel, megjegyezvén, hogy ezen elvnek választása nem önkényes (willkürlich). Mert elnézve attól, hogy a' szentírás számtalan helyen egyenesen a' szeretetet jelöli ki azon kütfő gyanánt, mellyből Isten minden kijelentései fakadnak, egyszersmind olly cél gyanánt, melly felé minden teremtménynek törekednie kell, azonkívül a' szeretet azáltal bizonyul be különösen, mint elv, hogy Isten országának lényeges életét épen ő teszi.

9) *Theologische Studien und Kritiken.* Eine Zeitschrift für das gesammte Gebiet der Theologie, in Verbindung mit Gieseler, Lücke und Nitzsch, herausgegeben von Ullmann (C.) und Umbreit (F. W. C.) Professoren an der Universität zu Heidelberg. Hamburg 1848. Perthes.

10) *Kohlrausch* (Friedr.) *Die Geschichten und Lehren der heiligen Schrift alten und neuen Testamentes, zum Gebrauche der Schulen und des Privatunterrichtes.* Mit einer Vorrede von D. Aug. Herm. Niemeyer. Zwanzigste Auflage. Halle. Waisenhaus 1848.

A' rosnyói ágost hitv. evang. gymnasium részéről, a' szülék 's gyámnokok alkalmaztatása végett hivatalosan jelentetik, hogy syntaxisig a' három nyelvtani osztályban, a' rendes oktatás oct. 9-kén kezdődik; a' rhetorikai osztályban pedig, noha a' rendes oktatás, a' ministeri rendelet szerént, csak 1. novemb. veendi kezdetét, a' magány tanítás azonban az alsóbb osztályok megnyitásának napjától fogva, minden bejövő tanítványok számára rendesen fog tartatni.

Gymnasium igazgatója.